

TENTOONSTELLING DRUKKERIJAFDELING

vierde verdieping

Drie eeuwen grafische industrie

Drukwerk: we kunnen niet zonder. Al eeuwenlang rollen boeken, affiches en kaartjes van de pers. Steeds sneller, steeds meer. Als drager van kennis, informatie en reclame. Of als aandenken aan een speciale gelegenheid.

De tentoonstelling neemt je mee naar de Belgische drukkerijen van kort voor de industriële revolutie tot de eenentwintigste eeuw. Een ode aan de drukkers, hun vakmanschap en creativiteit. Fascinerende foto's, sierlijke letters en imposante drukpersen laten je proeven van de grafische evoluties en revoluties.

Maak doorheen de expo je eigen minizine. Ontdek het drukatelier, waar gepassioneerde vakmensen regelmatig de persen en zetmachines doen draaien. Het drukkerijerfgoed leeft verder: in tal van objecten, hoofden en handen.

Drukkersambacht in evolutie

Rond 1450 giet Johannes Gutenberg voor het eerst losse, metalen letters. Geniaal, want voortaan zijn de letters herbruikbaar. Zo kan hij sneller dan ooit teksten zetten en drukken. De boekdrukkunst verspreidt zich als een lopend vuurtje door Europa. Tot in de achttiende eeuw blijven de ambachtelijke drukateliers gebruik maken van Gutenbergs technieken.

De industriële revolutie brengt alles in een stroomversnelling. De vraag naar drukwerk stijgt. Kennis en ideeën moeten verspreid worden. Reclamedrukwerk brengt nieuwe producten aan de man. Via kranten en pamfletten blijven mensen op de hoogte van het nationale en internationale nieuws. Het lezerspubliek breidt uit, de communicatie schakelt een versnelling hoger.

Meer en meer drukkerijen zien het levenslicht. Snellere, grotere en betere drukpersen beantwoorden aan de stijgende vraag. Gietijzeren persen vervangen hun houten voorgangers. De metalen pers van Stanhope is baanbrekend. Niet toevallig ontstaat die technische innovatie in Engeland, bakermat van de industriële revolutie. In België is Brussel onmiskenbaar koploper van de grafische industrie.

Letters en zettters

Letter per letter, regel per regel stelt de letterzetter de tekst samen. Hij staat aan zijn zetbok en neemt de letters en leestekens één voor één uit de letterkast. De tekstregels worden opgemaakt tot pagina's en klaargemaakt om af te drukken. Nadien verdelen de leerjongens de letters terug over de letterkast. Dit heet distribueren, een saai klusje.

Tot het begin van de twintigste eeuw is er voor één drukpers een groot aantal zettters nodig. Zeker wanneer de snellere persen op de markt komen. Uitvinders zoeken lang naar een manier om het zetten en distribueren van de letters te mechaniseren. De Linotype is de eerste succesvolle zetmachine. De machine vervangt het werk van wel vijf handzettters.

Achter elke letter schuilt een magische wereld van ontwerp en techniek. Affiches, kranten, boeken: elk vragen ze een eigen lettertype. Letterontwerp en grafische vormgeving zijn onderhevig aan trends. Typografie en kunst beïnvloeden elkaar.

Een wereld van beeld en kleur

Een verrassende vondst. Daarmee begint het verhaal van de steendruk of lithografie in 1797. Toneelschrijver Aloys Senefelder wil snel en goedkoop bladmuziek en teksten drukken. Hij ontdekt een ingenieus procedé met kalksteen, vette inkt en water. De af te drukken delen van het beeld worden chemisch gescheiden van de niet af te drukken delen.

Steendruk maakt het mogelijk om afbeeldingen snel en in grote oplage te drukken. Eerst enkel in zwart-wit, vanaf 1840 ook in kleur. Bedrijven, de kerk, de politiek: iedereen heeft baat bij kleurrijk drukwerk om een boodschap of product aan de man te brengen. Affiches fleuren het straatbeeld op. Decoratieve verpakkingen en etiketten dringen het dagelijkse leven binnen. Ook kunstenaars ontdekken de lithografie.

In de twintigste eeuw komt uit steendruk een nieuwe vlakdruktechniek voort: offset. Het wordt de dominante techniek voor commercieel drukwerk. Het principe van lithografie leeft ook verder in een andere moderne toepassing, de productie van computerchips.

Drukken op volle toeren

Steeds meer mensen kunnen lezen. In de tweede helft van de negentiende eeuw duiken her en der bibliotheken op. De leescultuur geraakt wijdverspreid. Vanuit overheid, wetenschap en industrie stijgt de honger naar kennis en informatie. De vraag naar drukwerk is niet te stuiten.

Imposante snelpersen en rotatiepersen doen hun intrede. Boeken, tijdschriften en kranten rollen in een constante, roterende beweging van de cilinderpersen. Stoommachines en motoren drijven de productie op. De concurrentie tussen drukkerijen is bikkelhard. Een hoog werkritme en lange werkdagen zijn de norm.

Kleine en middelgrote drukkerijen leggen zich toe op gelegenhedsdrukwerk en commercieel drukwerk. Met een handvol oerdegelijke persen drukt men snel en efficiënt notarisaffiches, briefpapier en rouwberichten. De koster-drukker is in veel dorpen een vaste waarde.

Van lood tot pixel

Vanaf de jaren 1950 breekt een periode van economische groei aan. Mensen kunnen meer geld besteden aan drukwerk, bedrijven trekken hun reclamebudgetten omhoog. De consumptiemaatschappij krijgt vorm. De grafische sector profiteert mee.

De technologie staat niet stil. Op Drupa, sinds 1951 de internationale beurs voor grafische machines, kijken drukkers hun ogen uit. Automatisering en elektronica dringen door in alle stappen van het drukproces en de afwerking. Vanaf de jaren 1970 wordt hoogdruk steeds meer vervangen door offset. Het lood maakt plaats voor het fotografische zetten. In de jaren 1980 doen de eerste computers hun intrede.

Op de Belgische markt is een groot aantal drukkerijen actief. Naast enkele grote krantendrukkerijen zijn dat vooral kleine ondernemingen. De concurrentie neemt toe. Stencilmachines, kopieermachines en zelfs volwaardige huisdrukkerijen in banken en overheidsdiensten doen de vraag naar administratief drukwerk dalen. Kleine dorpsdrukkers verdwijnen stilaan, de tendens naar schaalvergroting is ingezet.

Allemaal digitaal?

In de eenentwintigste eeuw leven we meer dan ooit in een multimediale wereld. Online advertenties, sociale media, websites: de communicatiemiddelen lijken eindeloos. De grafische sector zoekt nieuwe wegen. Offset blijft een belangrijke techniek voor grote oplages, zoals kranten en tijdschriften. Persen tellen minimum vier, tot zelfs twaalf druktorens voor verschillende kleuren en bewerkingen.

Digitaal printen is sinds de jaren 1990 in opmars. Bestanden gaan rechtstreeks van de computer naar de digitale pers, zonder drukplaat als fysieke tussenschakel. 3D-print opent nieuwe perspectieven buiten de grafische sector. Zullen we in de toekomst alles printen, van huizen tot lichaamsonderdelen?

Snelle technologische evoluties vragen forse investeringen in het machinepark. Door fusies en schaalvergroting houden industriële drukkerijen het hoofd boven water. Om op te boksen tegen concurrenten op wereldschaal specialiseren ze zich in nicheproducten: verpakkingsdrukwerk, grote formaten of exclusieve boeken en magazines.